

ש"ג קנין מרג להכה - חתך ש
 ה"ג"ג ו' אקרגס צוד גורווי פ' צ"ג

רסז תורה סימן קיט קנין

צרכות להקל עכ"ד, וע"ע בלפנת פענח ע"ד הרמב"ם
 (פ"ז מה' תפילה ה"י) שם בלפנת הרמב"ם יולא
 חפס"ד בצרכות המכין מלעדי גבר דכ' שם המהלך
 ללאת צורך מצד המכין מלעדי גבר ע"ש, — ומכ"ז
 יש לראות דאם כי אלו אין לנו רק ד' השו"ע אין
 להצות מי שחש לעצמו מכל הני"ל ויולא בצרכות חפס"ד
 של חבירו, וכפי הזכר במנהגי מן הקדוש בעל דברי
 חיים מלאך ז"ע גם כן אמר תמיד תפילה"ד בשמ"ע
 בצרכות שומע תפילה.

L

בסתפקתי ביומי דתנוכה היות פה בכתים
 חרשים לא נמצאים פתחים כהונן המהויבים
 במזוזה ומפני חומרא קובעים מזוזה אם בפתח
 בעין זה נכון להדליק ג"ח (בשמאל) דלפא"ח
 אין זה מסובב במצות וצ"ע ואחכה לתשובתו.

בגמ' ועושי"ע לא זכר הטעם שיהא מסובב במלות
 ולא ברמב"ם רק כתבו דאם אין מזוזה
 בהפחה ידליק בימין כהמ"ד בגמ' בימין רק בשאלות
 הוסיף וצ"ע"ב בעלות מלוואת צאלמע שמה דייקו
 כדי שיהא מסובב במלות, והנה לא אמרו שיהא מסובב
 מקיים מלות שנדייק מזו דאם הפחה אינו מחויב
 במזוזה מדינא אינו להטעם דאפי' אם מחומרא הנית
 שם מזוזה סו"ם מלווה הוא וכד' המיון במ' תכ"ג
 משרשי המלה להיות זכרון לאדם בצמנות השי"ת
 בלאתו וצבואו שייך גם בזה ולא גרע ממש"כ התו"ע
 בכלים (פ"ז מע"ז) במש"כ במשנה ומקל שיש בו
 בית קבול מחזה, ואפשר שהיו האגשים צומן המשנה
 נושאים מזוזה עמם וחשבו זה למזוזה ולשמירה להם
 ע"ש וממילא דמקרי ג"ח מסובב במלות. ובעיקר מש"כ
 דבצתים החדשים אין פתח המחויב במזוזה ורק
 מחומרא קובעים מזוזה קשה לי לזייר שיהא פתח
 פטור ממזוזה רק דכמ"פ קשה לקבוע מחזה ע"י
 שהלדדים הם מלאין או ממחכות, אבל זה אינו גורם
 פטור ויש לחפש עכ"ל באיזה אופן לקבוע המחזה.

ב

7 בתפילת הדרך אם שנים נוסעים יחד לכאן אין
 אחד יכול להוציא חבירו אם חבירו יודע
 הנוסח בע"פ או שיש לו סידור הלא תפילה
 היא וא"א להוציא את הבקי ע"י במ"ב ר"ם
 קב"ד דאפי' בדיעבד אינו מוציא את הבקי
 והעולם מקילים בזה לצאת בתפילה"ד של חבירו.

הנה התו"ע (בסומ"ס ר"ה) הביא מד' הר"ן בשם
 הירושלמי בטעם שאינו מו"ח את הבקי משום
 דתפילה מסתבר שיהא כ"א מבקש רחמים על עצמו,
 ובירושלמי דר"ם ולא בסוף פ"ד דצרכות לא מלאחי ד"ז
 לענין שלא להו"ח את הבקי רק בפ"ג דצרכות ה"ג
 כתב כן בהל' הנשים עבדים וקטנים אע"פ דפטורין
 נוק"ש ותפילין חייבין בתפילה כדי שיהא כ"א ואחד
 מבקש רחמים על עצמו ע"ש, וממילא אפי' לדי הר"ן
 שהסב ד' הירושלמי גם לזה שלא יו"ח את הבקי כ"ז
 רק בתפילות השמ"ע שהקטנו לכ"א משה"ל ג"ס ביום
 משל"כ תפילה קצרה כמו של תפילה"ד הבאה רק
 במקרה של הליכה צורך לא מסתבר שיהי' בכלל זה
 ומסבבה שאפשר להו"ח כמו בכל הצרכות, דכן מחלק
 שם גר"ם וצ"ד דצרכות בירושלמי בשם ריו"ח דהלכה
 כר"ג דה"ן מו"ח גם הבקי צולין תקיעתה דהיינו
 מלכות זכרונות וספרות אחר שהפלל בעצמו את
 השמ"ע דר"ם ד' צרכות ועושי"ע.

וביותר צענין תפילה"ד הנה הב"י עמד ע"ד
 הרמב"ם בתמו' שלא הזכיר תפילה"ד רק
 בפ"י מצרכות כ' שכשילא מן העיר בשל"י יאמר מורה
 אנו כו' וכשם שהלחתי לשל"י כך וכי' ולא הזכיר
 בה תמיכה ע"ש, ובנ"ל"ח צרכות (ל' ט"א) תמה ג"כ
 כ"ד הרמב"ם בזה וסו"ם ותמנה על כל נושאי כליו
 שלא הרגישו בזה ועלם ממנו נפי' שעה שהב"י ראש
 נושאי כליו הרגיש בזה, והפ"ר"ם (בס"י ק"י סק"ד)
 אחר שהביא תמיכה הב"י כ' דעת הרמב"ם דהגמ'
 דתפילה"ד שצ"י תפילת השחר דמסו"ם זה בל"י ש"ת
 כ"ז רק במקום סכנה דכילה סוגיא דהתם בהכ"י חז"ל
 וכי' ולענין הלכה נ"ל עיקר כדי הרמב"ם דספק

סימן קכ

העדות לקונטי' תורת חסד

פתח בחכמה לסדר דבר דבר על אופניו בהלכות
 השייכים לחולים ולרפואתם וכבקשתו עברתי ע"פ
 כלו ובודאי שיש עוד להוסיף בהנה וכהנה ובכמה

בס"ד ב' שבט תשל"ח לפ"ק שטראסבורק יצ"ו
 לנכון הגיעני קונטרסו הנחמד תורת חסד אשר פיו

ח

ד תפלת הדרך צריכה להאמר ע"י
הנוסע עצמו ואינו יוצא
בשמיעתה מאחר

הנני מאשר קבלת מכתב מיום ה' לסדר "לזרע נתיני את הארץ
הזאת", בשאלתו בדין תפלת הדרך שכיום נהוג שאחר הנוסעים
אומרת בקול רם והשומעים עונים אמן ויוצאים בזה ידי חובתם.
ושאלת בב' היא שבתפלה אין ארם מוציא את חבריו ידי חובה
משום שכל ארם צריך לבקש רחמים על עצמו, רק מי שאינו
בקי יכול שולח-יצבור להוציא כשמתפללים במנוח וכו'. וכונת בב'
ברחה שרין תפלת הדרך בדין תפלת י"ח, וצריך כל נוסע לומר
בעצמו תפלת הדרך.

והנה בהשקפה ראשונה נראה לי שדברי בב' נכונים מאד.
ולכתולה דאי שכן ראוי לנהוג והפשוט בספרים שברשותי ולא
מצאתי מי שדבר בזה. והנהגו הר"ג שלמה לוי שלישיא חיפש
ומצא שכבר דן בזה בעל "קנין תורה" (להוציא"י הוצרביץ). וראיתי
לי שהביא תולה מה שכתב הרב ח"י"ט בסוף מס' ראשי-השנה
דברי הרך בשם הירושלמי בעתם שאינו מוציא בתפלה את הבקן,
משום דתפילה מסתבר שיהא כל אחד מבקש רחמים על עצמו.
ואח"כ כתב שלא מצא רכר זה בירושלמי וכו' רק בפ"ג רבבות ד"ג
בת בן בהא דנשים עברים וקטנים אעפ"י שפטורין מק"ש ותפלין
דייביים בתפלה כדי שיהא בל אחר ואחר מבקש רחמים על עצמו.
(והוסיף) וממילא אפילו לדעת הדין שהסיב רכרי הירושלמי גם לזה
שלא יוציא את הבקן, כל זה רק בתפלות השמונה-עשרה שנתקנו
לכל אחד מישראל שלש פעמים ביום משא"כ תפלה קצרה כזו
של תפילת הדרך הבאה רק במקרה של הליכה בדרך לא מסתבר

ז
אם יש לברך על שתיות מים
בשאינו צמא ומתכוין לשמירת
הנחלים בגוף

א) על מ"ש כת"ר בדין השותה מים כדי לבלוע כדרי רפואה
שאין צורך לברך הוא אמת ונכון, כי השותה מים לצמאו שנית,
וכך נפסק להלכה בשו"ע סימן ר"ד סעיף ז', והטעם פשוט שאם
אינו צמא כלל ושותה מים לסבה כל שהיא אינו נהנה כלל מאותה
שתיה. אלא שמה שכתב כת"ר בשם ספר אמרי-אמת שמי שאינו
צמא עתה ושותה כדי שלא יהיה צמא לאחר זמן כמו שנוהגים
בערב יהכ"פ ששותים הרבה וכו' שצריך לברך, הוא באמת חידוש
גדול, וצריך עיון כי שתיות ערב יהכ"פ אינה כדי למנוע צמא
למחרת, אלא כדי שלא יגיע להתבשלת מתנת העולם, ושתיה מרובה
בעריהכ"פ מסייעת לשמירת הנחלים בגוף, ומתכבא תיחי לברך על
שתיות מים, שלא זו בלבד שאינו נהנה, אלא שאף גם זאת אולי
מכבידה עליו ושותה הוא כמעט על כרחו. ולענ"ד יש חשש ברבה
לכתלה, וטוב יותר למי שחושש ליתנות מהעולם הזה בלא ברבה,
לסעום דבר שכרכו שהכל שהחין נהנה, כחתיכת סוכר וכדומה
וישתה אחר כך. או שישתה מיצים וסירופים שהחין נהנה מהם,
שגם הם מועילים לשמור על נחלים בגוף. ואדרבא הוכיח בנסיונות
שנגעשו, שקל יותר לשתות משקה טעים בכמויות גדולות יותר
משתיות מים. אך עכ"פ אין לברך לענ"ד על מים כשאינו צמא כלל.

(עיון ע"י לקמן סימן ע"ב).

הרמב"ם היא שלא נאמרה תפלת הדרך בכרכה אלא במקום סכנה. ומתוך זה בא למסקנא שיש להקל כספק ברכות עיי"ש. ותמידני שדעה זאת היא יחידאה, וכל הפוסקים רואי"ח פסקו לאומרה בברכה גם שלא במקום סכנה כפסק השו"ע בסימן ק"י והמהלך במקום סכנה יש להתפלל תפלת הדרך גם כפחות מפרסה (עיין ב"עשה לך רבי" חלק שביעי עמוד שי"א) והדברים ארוכים. ועל הרב פרי"ד ח"ד קשה לי שאם בדבריו למה לא כתב הרמב"ם דין תפלת הדרך למהלך במקום סכנה השמיט אותה כליל.

ולכן נראה לעני"ד שיש לדמותה לתפלה ממש. ודמות ראייה לזה מדברי הנוסי' (פסחים קד. הביאם מן הבי"י בס"י ק"י) שאין היא פותחת בברוך לפי שאינה אלא תפלה בעלמא עב"ל. כלומר אינה כשאר הברכות. וגם מן כתבה לא בהלכות ברכות (כפי שעשה הרמב"ם) אלא בהלכות תפלה, ועל כן נראה לי שדין תפלה לה.

והרשב"א בתשובה סימן קכ"ז הביא ז"ל ד"ה דירושלמי בלשון זו: כל הברכות כולן אעפ"י שיצא מוציא חוץ מן התפלה וכו' לפי שאין שליחות ליחיד עכ"ל ועיין עור שם. והנה לשון זו מחויבת מאד להחמיר בהלכה זאת שהרי אין שליחות ליחיד להוציא ירי חובת תפלה, וכיון שלא מצאנו מפורש בגורלי ראשונים ואחרונים דבר ברור בדין תפלת הדרך, יש להכריע לחומרא.

יאמר אותה בעצמו. ולחנות הנוסעים שאין להם סדר, ראוי שאותו שומר התפלה בקול רם, לא יתכוין להוציא השומעים, וגם הם לא יתכונו לצאת, אלא שהם עצמם יאמרו אתו כל התפלה מלה במלה, ויבקש כל אחד רחמים על עצמו, וכפרט כימינו שסכנות גדולות אורכות לנוסעים כררכים מהאונות ועור, ודי"ת יקבל תפלות עמו ישראל ברחמים וברצון.

L

שיהי' בכלל זה, ומסביר שאפשר להוציא כמו בכל הברכות, דכן מחלק שם בראשי השנה, ובפרק ד' דברכות בירושלמי בשם ר"ח דהלכה כר"ג דש"צ מוציא גם הכפי כאלוין תקיעתא דהיינו מלכות זכרונות ושופרות אחר שהתפלל בעצמו את השמו"ע דר"ה ז' ברכות יעויין שם דיטב.

וכל דבריו תמוהים מאד בעיני, זה יצא ראשונה שאין זה הירושלמי שחשב הרב מפ"ג דברכות ה"ג שאינו ענין לנרין דידן ולא הרי"ן הסיב דבריו גם לזה וכו', ומבואר הוא לשון הירושלמי שאלין כיון הרי"ן דבריו בר"ה יחיד שלא בדרך בסוף המסכת, אך לפני המשנה העוסקת בדין ש"צ במחלוקת ר"ג וחכמים, ואולי זה שהטעה את הרב בעל "קנין תורה", ועיין שם דיטב דאירי לענין להוציא אחרים ידי חובתם, וגם מן הבי"ה העתיק דברי הירושלמי בשם הר"ן בתחלת סימן קכ"ד לענין להוציא ידי חובה לענין תפלה.

זאת ועוד מה שיצא לחלק מסבירא בין תפלת י"ח לבין תפלת הדרך שהיא קצרה ובאה במקרה של הליכה בדרך, שדינה ככל הברכות שאפשר להוציא, לעני"ר איפכא מיסתברא, שכל הברכות אינן בקשת רחמים, ותפלת הדרך כשמה כן היא בקשת רחמים ממש כעין תפלת י"ח.

ובן מ"ש לדמות זה לברכות מוסף של ר"ה שמוציא גם הבקי, לא ידעתי מה רמזין לנרין דידן, ששם מפורש הטעם בגמרא משום דאושתי ברכות, ופירש"י שהרי כאן תשע וארובות ומטעות דאין חבל בקיאין בהן ע"כ, ואין זה דומה כלל לתפלת הדרך (אגב, מה שכתב בפשיטות שש"צ מוציא בברכות מלכות וכו' אחר שהתפלל בעצמו ז' ברכות וכו' הוא שנוי במחלוקת בידיע ועיין בטור סימן תקצ"א).

עוד ראיתי לו שם שרצה לפרש דעת הרמב"ם שלא הזכיר תפלת הדרך רק בפ"י דברכות כתב כשיצא מן העיר בשלום יאמר וכו' ולא הזכיר חתימה וכו'. וכן הביא דברי הרב פרי"ח שכתב דעת

בבקר כשהיה מתפלל בבהכ"ל אחר ימי רלון כו'. ולכאורה יש קצת סמך לדבריהם ממה שכתב הכלבו בסיומן פ"ו וז"ל שאלו אל הר"ם מרומנובורג למה תפלת הדרך הוהמת בדרוך הואיל ואינה פוחתת בדרוך והשיב שהוא סומך אותה לעולם לאחת מן הברכות דאשר נתן לשכוי בינה עכ"ל. ומדכתב שהוא סומך אותה לעולם ולא נזכר כלל חיבת בבקר משמע הפילו שלא יאל לדרך בבוקר אלא זמן רב אחר שהתפלל דהא אין סברא לומר שלא יאל מעולם לדרך אלא דוקא בבקר. אמנם יראה שטעות גמור בידיהם והטור והכלבו לא נכתבו מעולם במה שכתבו בשם מהר"מ ז"ל שנהג שהיה סומך תפלת הדרך לאחת מן הברכות דאשר נתן לשכוי בינה אלא דוקא לאחר שילא מן הכרך והחזיק בדרך אבל לא קודם לכן כלל ואז כשהיה יואל לדרך בבקר שפדיון לא התפלל ויהי לו לדרך כל סדר הברכות שאדם מחוייב לדרך בבקר אז היה מסמיך תפלת הדרך לברכת גומל חסדים ואף כשלא יאל לדרך בבקר אלא זמן רב אחר שהתפלל בבית הכנסת היה סומך אותה לאחת מן הברכות דאשר נתן לשכוי בינה והיינו שלא אמר בבקר אחת מן הברכות דאשר נתן לשכוי בינה כדי לאמרה עם תפלת הדרך לאחר שילא לדרך דגרסוין בס"פ תפלת השחר א"ר יעקב א"ר חסדא כל היואל לדרך לריך יתפלל תפלת הדרך כו' אימת מללי לה אמר רב חסדא משעה שאלו בדרך. הרי קמן מבוחר מפי הגמ' ערוכה שאין להתפלל איהיה אלא דוקא אחר שאלו בדרך ואין לאדם לתקן לומר דהא דאמר רב חסדא משעה שאלו בדרך לאו למימרא דקודם לכן לא יברך אותה לדרכה אס יברך אותה קודם שילא מן העיר הוי מברך טפי עובר לעשייתה אלא בא לאשמועינן שאף משאלו בדרך ואילך יכול לברך אותה שמאחר שמקיים אותה עכשיו אש"פ שאינו עובר לעשייתה ממה שעבר אש"פ עובר לעשייתה הוי ממה שמקיים אח"כ דהא ליתא שהרי בלשון זה אמרו ג"כ גבי תפלין בפ' הקומץ וז"ל א"ר תפלין מאומתי מברך עליהן משעה הנתה עד שעת קשירה כו'. וכתב הרמב"ם בפ"ד דהלכות תפלין וז"ל וכל המנות כולם נזכר עליהם קודם לעשייתן לפיכך נריך לברך על התפלין של יד אחר הנתה על הקיבורת קודם קשירתן שקשירתן זו היא עשייתן עכ"ל. וכתב שם מהרי"ק ז"ל בכמה משנה שיש לדקדק בדברי הרמב"ם וחדרבה אס יברך קודם הנתה הוי מברך טפי קודם לעשייתה וחיזיק דבעינן שיברך קודם עשייתן וכדמשמע ליתא דעובר וקשירתן זו היא עשייתן ואס יברך קודם הנתה לא הוי עובר לעשייתן משום דה"ל קודם דקודם כו'. וכתב שם דאש"פ שאפשר לפרש דמ"ש הרמב"ם לפיכך נריך לברך אקודם קשירתן קאי ולא אלאחר הנתה אבל אס רנה לברך קודם הנתה משעה שהמזוה מזומנת לפנינו לעשותה הרשות בידו דהא דאמר ר"ה משעת הנתחה לאו למימרא דקודם לכן לא יברך אלא לומר שאף משעת הנתחה ואילך יברך דכפיר חשיב עובר לעשייתה אבל מרבני הרא"ש והר"ן בפרק לולב הגזול נראה כמ"ס בתחלה דאינו יכול לברך קודם הנתה וכ"כ בספר בית יוסף בטור א"ח סי' כ"ח ומסיק וכן ראוי לנהוג ע"ש. ומעשה יש לדון בנדון דידן ק"ו דמה גבי תפלין שהמזוה מזומנת לפנינו לעשותה דהתפלין הם בידו ועם כל זאת הסכימו כל הפוסקים הנזכרים דאינו יכול לברך קודם הנתה מפני שמפרשים לשון הגמרא דקאמר משעת הנתחה היינו דוקא לאחר הנתה ואילך ולא קודם הנתה. א"כ ק"ו שיש לפרש לדעת כל הפוסקים דלעיל הא דאמר רב חסדא משעה שאלו בדרך היינו לומר דוקא משאלו בדרך ואילך ולא קודם שילא מן העיר ללא הוי עובר לעשייתה משום דה"ל קודם דקודם. וכן נראה להדיא משפט דברי הטור שאין להתפלל כלל תפלת הדרך אלא דוקא לאחר שילא מן העיר והחזיק בדרך אף מי שנהג כמו שנהג מהרמ"מ ז"ל דהא לאחר שכתב הפזר מנהג של מהרמ"מ ז"ל כתב וז"ל וי"ל אותה אחר שהחזיק בדרך כו' וכן משמע בהדיא מדברי הסמ"ג בעשין סימן י"ט שכתב וז"ל כשהיה יואל לדרך המלך בקונן ולא ואמור יהי רלון מלפניך כו' ומסיק בחתימת דבריו וז"ל ומתפללין אותה מהחזיק בדרך כו'. הרי קמן מבוחר בדבריו שאף לאחר שילא לא יאמר אותה עד לאחר שהחזיק בדרך כששטח דלישנא דגמרא דלעיל וגם הרמב"ם ז"ל כתב בפרק י'

מהלכות ברכות שיאמר תפלת הדרך לאחר שילא מן הכרך כו' ולא אישתמיט שום אדם מן הפוסקים הראשונים והאחרונים ז"ל לכתוב שיכול לברך אותה קודם שאלו בדרך ויינו משום דלא ערב לבס לבשה לתלוק על גמרא ערוכה דקאמר משאלו בדרך דמשמע דוקא משאלו בדרך ואילך ולא קודם לכן וכ"ש שאסור לסקרים כל כך זמן רב לברך אותה בעוד שהתפלל בבהכ"ל לסמוך אותה לאחת מן הברכות דאשר נתן לשכוי בינה ואינו יואל לדרך אלא אחר גמר תפלה בבהכ"ל דהא יש לחוש דילמא תבוא איהו סנה אחר לאתו מבהכ"ל שלא יוכל כלל לנאה לדרך ויבא לידי ברכה לבטלה ועובר על לא תשא וגו' דהא מלינו בכמה מקומות שחששו שלא לברך במקום שיש לחוש דילמא יבא לידי ברכה לבטלה כדאיתא במרדכי בפרק כיסוי הדס שכתב בשם גדולי נרבו"א והגור י"ד בסיומן כ"ח בשם בעל העיטור השוחט חיה לא יכסה עד שיבדוק את הריאה שלא יבא לידי ברכה לבטלה כו' ע"ש וכן כתב רבינו יונה בספ"ק דברכות בשם ר"ת לענין סוכה שאינו מברך כשנכנס לישן בה מפני שמא לא יוכל לישן והיחא ברכה לבטלה ע"ש. על כן ראוי ונכון שלא יתפלל תפלת הדרך אלא דוקא משאלו בדרך ולא קודם לכן שמא יבא לידי ברכה לבטלה ואז עובר על לא תשא וגו' ומי שרולה לנהוג כדעת מהרמ"מ ז"ל והוא רואה לנאה לדרך אחר שכבר התפלל בבהכ"ל אז לא יאמר בבקר אחת מן הברכות דאשר נתן לשכוי בינה כדי לאמרה עם תפלת הדרך לאחר שילא מן הכרך והחזיק בדרך כנ"ל.

נשאלתי אם יש סמך ופעד למנהגו בענין הוכרת הבדלה בחוקן הדעת שאנו אומרים אותה חוקן לאדם דעת ומלמד לאנוש בינה אחת חוננתו כו'. ולכאורה נראה שפול דברים הם כי כל דברי אחת חוקן מפורשים באחת חוננתו: **תשובה**. מלאחי כתוב בנימוקי דודי זקן ויושב בישיבה מהר"א ז"ל שכתב להרב המושלג מוהר"ר יהודה קאנאליבונגן ז"ל על ענין זה והעיד בשם שני המאורות הגדולים גאוני הדור הלא כמה מוהר"ר שלמה לוריא ז"ל ומוהר"ר משה איסרלס ז"ל שנהגו גם שיהיה בחי חייבה להתחיל ראש הברכה אחת חוננתו ומימינו נוסח אחת חוקן וכו'. וטעמא שאמרו שאס נאמר אחת חוקן ואח"כ אחת חוננתו כמנהגנו היתה השתיחה בשתיים הוא כתב וז"ל נראה לי שלפי מנהגי שלנו אין זה נקרא פתיחה בשתיים שהרי בתעניות כשאומרים בליחות כוללים אותה בברכה סלח לנו ומחילתם סלח לנו אבינו מטאלנו מחל לנו מלכנו כי פשענו ואז אומרים סלח לנו אבינו כי ברוב אולתנו שגינו מחל לנו מלכנו כי רבו עווננו. הרי גם זה יהיה נחשב לפי סברתם פתיחה בשתיים. ועוד הרי הבית יוסף מביא בשם ארחות חיים סימן רל"ד דכשמתחיל אחת חוננתו הוא משנה ממטבע שטבעו חכמים. ולזה הסכים הרמב"ם ז"ל והרב עמרם ז"ל וא"כ למה לא חששו שקדמוניו שנהגו בלתי הפק מנהג שלנו סברי כסברתם להיות משנה ממטבע ברכה כשמתחיל אחת חוננתו ואע"ב דרב עמרם וביעתו סברי דאין אומרים אחת חוננתו כלל רק מתחיל אחת הבדלה וכוללו בברכה אחת חוקן איבא למימר לדידהו שאין מוסיפין כלל ב"ת ברכות ע"כ מתחילין אחת הבדלה אבל לדידן דמפסיקין בפיוטים ונראה לקדמוניו שטמח של אחת חוננתו הוא נוסח מתוקן על בוריו ולכוללו בתוך הברכה למה לא נעמוד על נפשותינו לקיים מנהגם הרי הב"מ מקיים מנהגם מבלי טעם מוכרח לבטל הסכמת ר"ע והרמב"ם ז"ל דסברי דהוה משנה מטבע כשמתחיל אחת חוננתו ומסברא דנפשיה כתב דאין זה נקרא משנה ובידן כתב כן כדי לקיים מנהג קבוע של אחת מדינה וא"כ גם אנחנו מלוה עלינו לקיים מנהג אבותינו ולא נאמר שטעו או שלא הרגישו ויהי ענה עיניהם מראות ח"ו היה נראה לי כתבזה כל הדורות שעברו שלא מלינו בשום נוסח חדשים גם ישרים אשר מלאנו בכתובים שנכתבו מימי קדם חכמה מלואת שנה רק כמנהגנו עכ"ל. ואני שמעתי ולא אביין היאך היה פשוט בעיני הגאונים האלה שאין פוחזין בשתיים שהרי לא אמרו רז"ל רק אין חוסמין בשתיים אבל לא שאין פוחזין בשתיים. ועוד קשה לי וכי זה נקרא פתיחה בשתיים אחת חוקן ואחת חוננתו שהרי כל דברי אחת חוקן כו' מפורשים

מפורשים באחת חוננתו וכתב בה בחוקן הדעת כו' נ חוננתו ואילך רק באחת חוננתו וג' אלא כולל הבדלה כו' וגם בתשובה הבדלה מהר"ר נ ז"ל מסמ"ג שלו ו שכתבו ואילך רק באחת חוננתו כ ענין זה לזה. לפ והיא הודאה ושני חוננתו וכי על ואוספה זו היא מ בין קדם לחול זה תורה וזוה הטע ואס באנו להכריע בחוקן הדעת משנ עומדין חקן מוכרי השטים והבדלה ב דהני אחריני דמו בנהיב י"ב חלק ו הלשון לפי מנהג כלומר במ"ש בו שהרגישו שלכאורה אחת חוקן ונדחק לומר כי כל כלו מנהגנו הלשון מד מנהגנו מזה הטע חזי כל המנהג

נשאלתי

מגילה שאין כתוב בענינה טעמי הו מותר לכתוב **תשובה** ירו דדו המגילה עומד אז כעורא לא יהא ה מפיו יקרא חלי נהון באסייא ולא אין למדין משעת למה שכתב בהלכ בחימש דדמי לה פסול אין שעת ו תרל"א ע"ש. ואף ספק דקורים או חזי שיה דקורים בה אינו רואה שני בתשובה על מגיל בכך והביאו סרו תר"א סעיף ע' דמגילה והטור נ דנקראת ספר ו דהיינו שאס הטע

רְבֵבוֹת אֹרַח חַיִּים אַפְרִים קַכְט

שבכריאת העולם לא נאמר בתורה ביום השני ירא אלקים כי טוב כשם שנאמר בשאר הימים כיון שלא נגמרה מלאכתו באותו היום וטוב פירושו רק בהשלמת הענין, והוא הדין כאן.

ואם כן כיוצא מהכלל ועליו לתזור עדיין לא נשתחרר לגמרי ולא יברך כמו בתולה ולא יברך עד שיכריא לגמרי אם כן לא רק בתולה כתב הדין אלא בכל הדי' צרות דמברך הגומל אין לברך עד שיצא מהצרה לגמרי, ואם כן נפשטה שאלתך, ובעולת תמיד סק"א כתב לפעמים באים לנמל ומחעכבים שם יום או יומים אינו צריך לברך כיון שהולך לדרך ודעתו לחזור מיד לים אינו מברך, מיהו אם מעכב רב צ"ע אם יש לו לברך, וא"כ איך ההלכה הנה שם כתב המ"ב האנשים היורדים מהנמל וכו' עיי"ש בסק"א דאין מברכין בשער הציון סק"א כתב ואם שוהה כמה ימים נתספק בעולת התמיד [וכותתו לעולת התמיד שכתבנו] אך ממסקנת הא"ר [והוא מה שהעתיקנו דבריו לעיל] משמע רגם בזה אינו מברך, וא"כ משמע רבעי שיצא לגמרי מהצרה, ופשוט, ועיין בספר מאור ושמש על התורה בראשית כ"ט ל"ה הפעם אודה את ר' דה"ד שצריכין להודות הוא דוקא אחר שיצא מן הצער אשר היו בו לגמרי, והוא רא"י לתשובותינו.

ואחר החיפוש ראיתי בפתח הדביר באדם שניצול מצרה ועדיין שרר הוא בצרה אחרת ועוד לא ניצול הימנה כגון אדם התכוש בבית האסורים ותלה ונתרפא מהו יש אומרים דיברך הגומל על צרתו שכבר ניצול הימנה ויברך שוב הגומל כשיצא מצרתו השניה, ואם כן לפיו תמיד מברך, ולא כמו שכתבנו, אבל במשפטי צדק סימן י" כתב שלא יברך כ"ז שהוא שרר בצרה וזהו הלא ממש כדברינו.

ואדם שנתחייב לברך הגומל על ניסים הרבה שאירעו לו בכת אחת כגון נתרפא מחליו ויצא מבית האסורים יברך ברכה אחת על שני הניסים שאירעו לו, עיין שו"ת יען אברהם סימן י"ז, וזכר שמחה סימן כ"ח.

אבל אם נתחייב רק על אחת מהן ומשום מה לא בירך עד שנתחייב בשניה דעת הכף החיים בשם ספר פרי הארץ אור"ח סי' ז' דברכה אחת פוטרתו, ודעת המשפטי צדק סי' י' וכן עיין דעת תורה סימן ר"ט ס"ה דכגון דא נחשב הוא כנמלך וחייב בשתייהן. ועיין בספר דרך ישרה להרה"ג ר' דוד אברהם שליט"א בפרק ב' שביאר פרטי ריני ברכת הגומל.

אשמח לשמוע הערותיו. ידו הרו"ש הטוב.

אפרים גרינבלט

ועיין מה שכתב בענין תפלת הדרך בספר דרך ישרה בפרק א' ידידי הרב ר' דוד אברהם שליט"א, ושם ביאר באריכות כל פרטי הדינים בזה, קחנו משום ותהנה. ובשו"ת בית אבי ח"ה סימן נ"ה כתב במה שכבר כתבנו בזה, דבתפלת הדרך יכול אחד מהנוסעים לברך ולהוציא את כולם עיי"ש בתשובתו.

ופשוט דהשיעור הוא שירצא מעיבורה של העיר שבעיני אמה ושני שלישי אמה לאתר שכלו כל הבתים של העיר, ומירושלים עד בני ברק יש הרבה בתים שהמרהק הוא יותר, וכן מליקצנד לנא יארק שיש הרבה שטח ריק, ולכן נ"ל דיש לומר במקומות אלו תפלת הדרך, ובט"ב כשיצא לדרך ג"כ אומר תפלת הדרך אבל לא יאמר הפסוקים שנוהגים להוסיף, כ"כ בספר אהלך באמיתך בפרק ט' סעיף ו' ועיי"ש בכל הפרק שמביא הרבה רינים של תפלת הדרך שנוגע להלכה בזמנינו, ובענין תפלת הדרך עי' שו"ת רברי שלום ח"ד סימן ל"ה, וח"ו סימן כ"ה — וסימן ל', וח"ד סימן ל"ד, וקב הישר פרק כ"ה, ודברי שלום ח"ג סימן מ"ה.

סימן קי.

ברכת הגומל

בס"ד, י"ד תמוז תשנ"א.

כבוד הרב שלמה זלמן פרידמן שליט"א, אחרשה"ט.

דבר שאלתך הנעצר לחקירה ושוחרר כערכות עד למשפט, האם יברך הגומל או לא, אלא יברך עד גמר המשפט כשיצא זכאי או שישתחרר, ומה הדין אם יצא מהמאסר אף אם יודע שיכנס שוב לכלא על עון אחר, או יברך פעם אחד עד שיצא לבסוף, נראה דהגדרת בית הסהר הוא כשלא מושל בנפשו, עיין ברכי יוסף אור"ח סימן ר"ט שהכיא תשובת הר"י מגאש, ואם כן אם הוא משתחרר וצריך להופיע כל ל' יום במשטרה או לא יברך דזה לא מקר מושל בנפשו כי עין המשטרה פקוחה עליו אם כן כל זמן שלא שוחרר מהכלא לגמרי עליו לא לברך עד שיהי' משוחרר לגמרי, ועיין בשו"ת שאלי ציון חלק א' סימן ל', ומשמע כדברינו.

ובתולה שנתרפא, מברך רק אחר שהכריא לחלוטין ויצא מן הסכנה לגמרי ולא ממקצתה, עיין מ"ב סי' ר"ט סק"ג שכתב ונתרפא והולך כבר על כוריו, ובשער הציון אות ג' ציין א"ר וש"א, ובאליהו רבא מדגיש מלשונה של הברכה שגמלנו כל טוב כלומר טובה גמורה שלמה ומלאה, והוא מביא רא"י לכך כשם

אם צריך להתפלל, תפלת הדרך כשנוסעים באוירון, לא שוחח הגאון אף רגע חשיב חורבן-דידובור:

— גמרא מפרשת היא בחולין'! מי יקרא קן צפור לפניך בדרך — מנא קן בים חייב בשילות, שנאמר: 'הגותן בים דרך', אלא מעשה מנא קן כשמים: דכתיב: 'דרך גשר בשמים', הכי נמי חייב בשילות? — דרך גשר איקרי, דרך סחמא לא איקרי... הוי שבאורי לא נקרא בשם דרך.

הסבא, שכן הסכנה שבורך של אוירון אוילי גדולה יותר משל דרך אחרת, וקוקה יותר לתפלה, אלא שאין בזה כדי דחיה, לא על כל הסכנות תיקנו תפלה מיוחדת, ותפלה זו שכן שמה בתלמוד ופוסקים: 'תפלה הדרך', יתכן לא ניתנה אלא על מזו שנקרא לפי חלוקה דרך, על כל פנים גילוי המקור המפתח, 'דרך בשמים' הוד כדי דיבור של השאלה הוא המעניין אותו כאן.

ולא בלבד בשאלות שבין אדם למקום, אלא אף במשפטים וסכסוכים שבין אדם לחברו היה ניגוש לבורר הענין בגילויים מפתיעים, ומיני בלי שחיות, דוגמא אחת, מעשה שהיה בעשירי אחר שמה ותניה עובטו לבניו, אלא שבאופן מיוחד צוה בצוואתו שאת ה"קוויטציה" לשיחרור מהצבא, שיש לו הוא משאיר לבנו הצעיר, שישתחרר בה מתצבא, וזה דבר ה"קוויטציה", היתה תקופה ידועה בהוסיה, שכל מי ששלם סכום מסוים להממשלה דיה משתחרר מהצבא, והיו נותנים לו שובר — "קוויטציה" — על כך, ורשאי היה למכור את הקוויטציה למי שרצה, לבסוף, כשכל חק זה, לא נחבטל אלא מכאן ולהנא, אבל כל מי שרכש לו "קוויטציה" קורמת רשאי היה להשתמש בה, ולכן עלה שער ה"קוויטציה" לסכומים גדולים, והיו משלמים הון רב עבורן, כשאותו צעיר קיבל ה"קוויטציה", נמלך לחתוב ל"פריזון" — הקריאה לצבא — באופן רגיל, והיה אם יכירוהו למוכשר לעבודת הצבא, ישתמש ב"קוויטציה" וישוחרר, ואם לא יכירוהו למוכשר, ימכור את ה"קוויטציה" וירויה את מחירה, וכך היה: נשתחרר מבלעדי ה"קוויטציה", מכיון שראו אחי שכן, החתילו לתבוע את חלקם ב"הקוויטציה", שכן אביהם לא נתנה לו אלא כדי שישתחרר בה, ועכשיו שאינו זקוק לשיחרור זה הרי כולם יורשים, והלא טוען: מה שנתן אבא נתן, ומה איכפת לכם כיצד נשתחררת, זמן רב נסתכסכו בדרך, עד שנמלכתי פעם ללכת להרונגאצ'ובי למשפט וכלי שיפוט יקיימו באו ותרצו לפניו את טענותיהם, והרונגאצ'ובי, אחר ששמע את דברי שני הצדדים, פנה אל אותו צעיר, ואמר לו:

— גיש נא בחור'ל ואלמור עמך, תחיתך' גמרא...

הוציא מסכת נזיר, פחה אותה בדין כ"ד, וקרא יחד עם אותו בתדיל: 'הואשה

(1) קליט ב.

הרה"צ ר' יוסף פולין שליט"א

הן לאורך מספר אצל הרונגאצ'ובי, ובכולן הוא מצויר, "בסקא-מינות" לדינא בין צד זה או אחר של התקיות, ובכולן הוא מפור בידי דתבה המון דאיות, דוגמאות והשוואות המפתיעות אותנו בין בדיבוריו ובין בחיבוריו.

ויועד הגאון הרונגאצ'ובי את ערכו, לא נכתו עצמו ממנו, אין הוא מושיב כלל את הגדולים האחרונים, אפילו את דאטוני-האחרונים, לא מוכיחים ולא מביאים כלל, ואפילו את הראשונים (רש"י, חוספיה, הרא"ש וכו'), שהוא מצטט אותם לפי דרכו ומראה לנו פנינים נפלאות ברבתיים, אפילו את הראשונים האלה אין הוא מקבל את מרותם באופן מחלס, לעתים תכופות הוא מפרש רבני המשנה והתלמוד בביאור מקורי, נגד פרושם של כל הראשונים, וכל ביאור כזה מלווה תמיד בהמון ציטטות ומראי-מקומות המבססים אותו ונותנים לו חזק וזיפי.

ואם במשנה ותלמוד, שי שגם לפנינו פרושי הראשונים למכביר, כך בתוספתא וירושלמי, שהראשונים לא הגיעו לנו פרושים מקובלים עליהם: על-אחת במדרכותיה, על פני ספריו של הגאון ("צפנת-פנח" על הרמב"ם) מפורשים באורים למאות ולאלפים, ואולי לרבות, על התוספתא וירושלמי, המפליאים במקורותיהם, כדאי היה מאד שמי-שהוא יסרח לקבץ את פרושיו ובאוריו השונים על הירושלמי, ויסדרם בסדר מהתאים ויציאם לאור בחד ספר מיוחד, תכל, שנגנונו של הגאון בספריו קצר מאד וגם קשה מאד, והרבה עמל ויגיעת דרשנים בשביל לדרת לסוף כונתו, הרונגאצ'ובי שכתב הרונגאצ'ובי שבעל-פה הם בבחינה זו רחוקים מהקצה אל הקצה, בעל-פה היה הגאון הרונגאצ'ובי מסביר נפלא מאין כמוהו, בשעה שהיה עומר ומרצה חודשיו בענינים הייתה עמוקים שבספרות התלמודית היו הדברים מאירים ושמוחים, כאלו, "אי-אפשר כלל להגיד אחרת", אפילו אנשים רחוקים מאד מהספרות התלמודית, בין שהם אנשי-מדע ומלומדים, ובין שהם אנשים פשוטים, כשהיו שומעים את דברי הגאון היו מרגישים את נועם-הדברים, וטוב-טעמם, שעות רצופות היו יכולים לשבת ולשמע מבלי להרגיש כל לאות, ומבלי לחזק מלהתענג על דבריו, אבל בכתב, לדאבונו, "על-שפתיהם" הוא, מנגנון ולשונו הם קשי הבנה מאד, הרבה אורות גנונים בספריו, אורות שצפה בהם הגאון מסוף עולם התלמודי ועד סופו, אבל הרבה מאמצים דרשים בשביל ל"פנות" את "צפנותיהם".

7

ועל כמה שהיה הגאון קשה-הסגנון בכתיבה, כך היה — מרבה בכתיבה, כותב את ספריו, הנדפסים ותלתי-נדפסים עדין, וכותב תשובות לאלפים ורבבות, מכל קצו תכל פנו אליו יומיים בשאלות שונות, שאלות להלכה ושאלות לביצה-שאלות של "קושיות" ושאלות של "כפואות", ולכולם באין תכל השיב הגאון, וכתב על אחר, ככלי תשוב הרבה ומבלי שום עיון בספר, ותשובותיו מפתיעות גם בתמוך מראי-המקומות שלהן וגם בהידוש-מקורותיהן, דוגמא קטנה למקורותיהן: שאלו את:

הולכי דרכים. וכן הוא בתשו' רבינו האי גאון הובאה בס' הערוך (ערך ארבע). ע"ש. וכן הביאו הפוסקים בזה דברי הירושלמי, שבל "הדרכים" בחזקת סכנה. ולפ"ו יש מקום לדברי מעכ"ת. אע"פ שיש מקום לדקדק לפ"ו על הטוש"ע, שלא הזכירו לשון "דרך" בזה. הואיל ואפשר לדייק מזה דין זהלכה. וע' בכ"י (סי' ריט) בדיה ומ"ש בשם הרמב"ם. ובס' תורת האדם להרמב"ן (דט"ו ע"ג). ודו"ק.

ב) ואשר כ' כת"ר שמחמת עצם הסכנה הכרוכה בנסיעה אין לחוש, מפני שאין לנו לחדש ברבות וכו'. דבריו נאמנו מאד. ואפילו להריב"ש (סי' שלו) דהני "ארבעה" שצריכים להודות לאו דוקא. שהרי הולכי מדרכות שצדיכין להודות זהו מפני סכנת אריה וגנבי. וא"כ ה"נ כשעמד עליו אריה לטורפו אפילו בעיר, או גנבים באי לי אם שורדי לילה, וניצול מהם, כ"ש שצדיכים להודות. ולא הוזכרו ארבעה אלו אלא מפני שהם מצויים תמיד, בדרך מנהגו של עולם וכו'. ע"ש. וכן דעת המאירי ברכות (נד:). וכ"כ בס' חוט המשולש שבסו"ס התשב"ץ (סי' ל). ע"ש. מ"מ הסיסה באירון עצמה אינה סכנה. ורק כשקרה איזה תאונה וניצול, יש מקום לברך לפ"ד הפוסקים הנ"ל. אלא שמרן בש"ע פסק שטוב לברך בלא הזכרת שם ומלכות. אבל כשלא אירע דבר היוצא מגדר הרגיל, אין מקום לברך. וכמש"כ כספרי יביע אומר שם (סי' יג אות ז) לענין גסיעה באוטובוסים עירוניים. וצירפתי עוד שאין התאונות דרכים בעיר מצויים, והוי בגדר מיעוטא דמיעוטא. וכמ"ש כת"ר באירון. אלא שעדיין יש קצת לפקפק מצד התאונות שבאים מחמת קלקולים במנוע ושאר המכונות באירון. שאז הסכנה יותר מצויה באירון מאשר באוטובוסים. ומ"מ אין לנו לחדש בברכות. וכמ"ש כת"ר.

ג) ומ"הו לקושטא דמילהא. נלפע"ד, שהנוסע באירון (שיעור שעה וחומש), חייב לברך ברכת הגומל, אף באופן ששדה התעופה אינה רהוקה כ"כ מן העיר. והוי בכלל הולכי מדברות ודרכים. שהרי בפסוק נאמר תעו במדבר בישומון דרך עיר מושב לא מצאו. וכו'. וכבר כ' המאירי (ברכות נד:). שאע"פ שיש מי שאומר שאין ברכת הגומל אלא בהולכי מדברות שתעו, ויורדי הים שעמד עליהם נחשול שבים, וחולה שיש בו סכנה וכו'. מ"מ אינו מודה לזה. ואע"פ שפשוטי המקראות מוכיחים כך. ע"ש. ועל כרחנו לומר שמה שהזכיר בפסוק תעו כמדבר וכו'. לאו דוקא. אלא שכל הולכי מדברות עלולים לבא לידי תעיה. וימסרו ללסטים ושודדים או חיות רעות. ומכיון שהגיעו למחוז חפצם בשלום, ראויים הם לברכת הוראה. אף אנו נאמר בטיסה באירון, שבהיות שהדבר עלול לקרות לטיס שיאבד את מסלולו והילוכו הרגיל. על ידי איר מאובך חושך ענן וערפל וכיו"ב. וע' בהוריות (י). כוכב אחד לשבעים שנה עולה ומתעה את הספנים. וע"ש בפרש"י. גם יצטרך לנחות גחיות אונס ויפלו נוסעיו בידי מריבה עוינה. כמו שקרה כמה פעמים. או לנחות ולצנוח באמצע היערות והמדברות, ויפקרו להיות רעות ולסטים. וכל זה נכלל ב"תעיה" שהוזכרה בפסוק. (וע"ע כלשון הש"ע (סי' תקצ"ח ס"א). ע"ש.) וכן מתבאר מ"ש מהר"ם חאניו בהקדמת שתי הלחם. שאין להקפיד בהולכי מדברות שיהיו רעבים גם צמאים וכו'. כמו שנראה מפשטי הכתובים וכו'. שהרי עיקר חיוב ההודאה תלואה הכתוב על מה שהנחם אל מחוז חפצם, כמ"ש ביורדי הים. וכולם דין אחד להם. וכשם שביורדי הים כהגעתם למחוז חפצם תלוייה ההודאה. ה"ה נמי בהולכי מדברות. וקרא לאו קא ריק, כי יורדי הים והולכי מדברות הם תחת סוג אחד. עכת"ד. וכ"כ בס' עינים למשפט שאין ראיה מהפסוק דכענין שיהיה תועה בנדבר וכו'. אלא שכל הולך בדרך יכול להעוות. ע"ש. וע"כ אף הנוסעים באירון שהיו בכלל סכנה זה. והגיעו לשלום למחוז חפצם. צריכים למלל גבורות ה', ולהם טוב להודות לה'.

ד) וב"רור שאין לנו לטפל בדיוקים מלשון "דרך" כנ"ל. מאחר שלא הששנו אף למה שהזכיר הכתוב בפירושו. רעבים גם צמאים וכו'. יודו לה' חסדו וכו'. כי השביע גפש שוקקה וכו'. על א' כמה וכמה שלא נשיגח בדקדוקים כאלה. וכל שלמטה ממקום הטיסה והתעופה. מדברות ויערות הרים וגבעות. שכולם "דרך" הם. אף למעלה שפיר חשיכי הולכי דרכים. מה למעלה מה למטה. וכה"ג

בתוס' שבת (ז). ד"ה תתם. דהא דמעביר ד"א ברה"ר דרך למעלה מי' דחייב, אע"ג דאי מנח ליה למעלה הוי מקום פיטור. מ"מ תחתיו מקום חיוב הוא. ול"ד למעביר דרך סטיו שהקרקע נמי הוי מקום פיטור. ע"ש. וע"ע בתשו' הרמב"ם (סי' סט). ובהוספות (עמוד שסג). ע"ש. ופסקו הרמ"א כהנה (סי' תד ס"א). שההולך ע"י קפיצת שם למעלה מעשרה חוץ ל"ב מיל, אוליגן לתומרא למ"ר תחומין י"ב מיל דאורייתא. משא"כ בהולכי ימים ונהרות שאין בהם איסור תחומין מה"ת. שאינם דומים לדגלי מדבר, אוליגן לקולא. ע"ש. ויש עוד לצדד בזה. ועכ"פ נלע"ד עיקר ההלכה, שצריבים לברך בר' הגומל על סיסת אירון. בדגיעם למחוז חפצם לשלום. ולזה הסכימו כמה רבנים גדולים שדיברתי עמהם בזה. וכמרומה שכן המנהג. [ועיין במחבר"ד (סי' ריט)]. במ"ש בדין ד' שעלו לפרדס אם בירכו הגומל. וע"ע בפתה"ד. ודו"ק.]

ה) ומעתה אפנה אל מ"ש מעכ"ת לפקפק בדבר אשר העלנו בעניתינו. שאין לברך הגומל אלא על נסיעת שעה וחומש באוטובוס. שיש להשיב ע"י מדיוק דברי מרן בשלחנו הטהור. כי למותר לציין שלמרות שלא היו במציאות בימי קדם כלי רכב מכניים, אולם ברור שעגלות וכרכרות היו עוד מוזמן אבותינו. ובדאי שרוב העוברי דרכים היו משתמשים בהם, או בבהמות רכיבה. ולכן ממה שלא חילק בש"ע בין הולכי רגל לרוכבי בהמות ועגלות, מוכח בבירור לפע"ד, רקים להו לרכבן שהמרחק של פרסה הוא הוא שיש בו סכנה. והניצול מזה עליו להודות בברכת הגומל. ואין הברך במה גצה מרחק זה. ול"ד לדין אבלות, כי שם הרצון היה שיוכל להגיע ביום אחד. ומה לי אם יגיע ברגל או ברכבת. משא"כ בני"ר שכן נקבעה מדת דרך שיש בה סכנה בחצייתה. וא"כ אין לחלק בין הולך רגלי לנוסע באוטובוס. ואמנם קשה לי לפי דברי ל' הש"ע כיו"ד (סי' שעה) מי שמת לו קרוב וכו'. אם היה במקום קרוב "שהוא מהלך י' פרסאות" שאפשר שיבא כיום אחד. וכו'. ע"ש. שזה מהלך אדם בינוני כרגל. ולא בעגלה. וצריך להתיישב בדבר. אבל אין לדמות ולהוכיח משם. עכת"ד מעכ"ת. וטרם אשיב על דבריו, אמרתי להעיר אזן, כי בכף החיים (סי' דיט ס"ק מא) הביא ד' הפתה"ד בזה"ל: אם הולך דרך יבשה במסלת הברזל פחות מפרסה, ואילו היה "רכוב" ה' לו הדרך הוא יותר מפרסה ואיכא סכנה, חייב לברך. ע"כ. ומשמע שאף הפתה"ד מודה דכענין שיהיה הדרך שיעור פרסה כשהוא "רכוב" ולא במהלך רגלי. וממילא יש לסתור דברי כת"ר בזה. ששיעורו במהלך רגלי וכו'. אולם עיינתי בלשון הפתה"ד וראיתי שאין כל הכרח מזה. ורק רנופא דעובדא הבי הוה, ולא עור אלא דמסיק בסו"ר, שאין לזוז מהשיעור שגבולו חזיל שכל שהוא מהלך פרסה או יותר במהלך בינוני ואיכא סכנה, הגם שמהלך במרוצה חייב לברך. ע"כ. וא"כ מסקנתו במ"ש כת"ר, דכענין שיעור הילוך בינוני (במהלך רגלי), ואף בנוסע בעגלה ריגא הכי, והכי מוכח ממה שלא חילקו בזה הפוסקים. וכמ"ש כת"ר.

ו) אולם תשובת כת"ר על דברינו, ממה שלא חילק בש"ע בין הולך רגלי לנוסע בעגלה. לפע"ד לק"מ. שהרי איתא בש"ע א"ח (ר"ס רמט). אין הולכים בע"ש יותר מג' פרסאות, כדי שיגיע לביתו בעוד היום גרול. והוא מהגמרא (סוכה מד:). ולא כ' לחלק דברוכב על הסוס או נוסע בעגלה. מותר לנסוע יותר מג' פרסאות. וכמ"ש כן באמת הפמ"ג (שם). שבסוס דוהר או עגלה יכול להלך כשש פרסאות. עד קרוב לשליש היום. כפי תשבון מהלך אדם בינוני ג' פרסאות. ע"ש. וע' בי"ח ומשנ"ב (שם). וכמו כן י"ל כאן. והש"ע שלא מצא דבר זה מפורש בראשונים, כ' דברי הפוסקים. ולא העלה על שלחנו הטהור דינים מחורשים. וכעין מ"ש השאנ"א ח"ב (דיני חובת קרקע ר"ס ג), שהדבר ידוע שהרי"ף והרמב"ם אין דרכם לכתוב חדושי דינים שיש להוכיח מתוך דקדוקים מן הש"ס. ורבו כמו רבו הרבה דינים שחדשו הבאים אחריהם מתוך עיון ופולפול, אשר הלכות פסוקות הן, אע"פ שלא כתבום הרי"ף והרמב"ם. ולא משום דלא ס"ל השמיטום, אלא משום שאין דרכם להעתיק אלא דינים המפורשים כש"ס להדיא. ע"ש. וע"ע בשו"ע כללי הפוסקים (סי' ג אות ה. וסי' ה). וה"ה למרן ז"ל שלא הביא בש"ע אלא מה

המכונות והלכותיה

סימן ה תפלת הדרך

טו. הנוסעים במשום ושוהים בסיפתם שיעור שעה ושתיים עשרה דקות, יש להם לברך תפלת הדרך בשם ומלכות. וצריך לאומרה מיד כשהתרום המשום באויר לנוכה כזה אשר אם יפול סכנה היא, חיבב יאמרנה²⁷.

פרשת דרכים

צדק מליציוויש (בפרק ג בדרכות). וכ"כ בשו"ת עמק הלכה (סימן כז). וכ"כ בספר החינוך אש (הארי"ה סימן טז אות ז). ע"ש. ואף שבספר הרוקח (סימן שכ"ב) אוסר לקרוא קריאת שמע גם כשעוצם עיניו. הנה הגאון בעל פנים מאורות כתשובה (ח"א סימן ע"ב) כתב, שאפילו שלדעת הרוקח וסיעתו שאוסרים בעצימת עינים, זה דקא לובי ערווה ממש, אבל לובי טפה באשה ושער באשה, שהאיסור בהן משום הרהור, לכל הרעות די בעצימת עינים. ע"כ. וכ"כ בספר חיי אדם (כלל ד') בנשמת אדם (סי"א) שיש להקל כשמחזיר פניו. והביאו בשו"ת חלק לוי (סימן לה). ע"ש. וכ"כ בשו"ת נהרי אפרסמן (חאזו"ע סימן יט) שאין חשש לברך כשקורא מתוך סידור. וכ"כ הגאון רבי חיים זוננפלד בשו"ת שלמת חיים (סימן כו) שיש לדרוש בדברי תורה ברחבת רשות הרבים, אע"פ שיש נשים העוכרות שם בלבוש בלתי צנוע, שאפשר להם להפנות עיניו לצד אחר, ויעלים עיניו מוקד. וכן מבואר בשו"ת יחזה דעת (ח"ד סימן ו'). והניף ידו שנית בשו"ת יביע אומר (ח"ג סימן ז). וכ"כ הגר"מ אבא שאול בשו"ת אור לציון (ח"א הארי"ה סימן ח), והניף ידו שנית (ח"ב פרק ג שאלה י"א) שבשעת הרהק יש להקל בהחזרת פניו או כשעוצם עיניו. וכ"כ בשו"ת ויברך דוד (ח"א סימן טו). וכ"כ בשו"ת אז נדבדו (חלק יד סימן טז אות ג). ע"ש.

תפלת הדרך במטוס

הנה הגאון הראצ'ובי רבי יוסף רודין, נשאל אם הנוסע במטוס צריך לברך תפלת הדרך. ותשיב על פי הגמרא במסכת חולין (קלט) שמכיון שלענין שלוח הקן אין הדרך שכאויז נקראת דרך, הוא הדין לענין תפלת הדרך שאין לו לברך. והר"ד להגרי"ש זווין בספר אישים ושיטות (עמוד פ) ע"ש. אך בספר הליכות שלמה (פרק כא) כדבר הלכה (אות יח) השיג על דברי הראצ'ובי, שהיה אם גילך אחרי הטעם, הדין ישתנה באוירדן. ומכיון שנתן לנו השו"ת בומגני דרך אף באויר, פשוט שעליו להחלל כהלכתו בו וגם להודות לו כשמיגיעים לשלום. ע"ש. וכ"כ בשו"ת באר משה שטרן (ח"י קונטרס עלקטריק סימן פג אות ג) שהוא מחייב לכל אחד ואחד לומר תפלה כשם ומלכות, ומי שאינו מברך מכתל

26

המכונות והלכותיה

תפלת הדרך

טו. הנוסע במונית או באוטובוס ולפניו יושבות נשים כבגרי פריצות, כגון גילוי ורועות וכיוצא, ורוצה לומר תפלת הדרך, יעצום עיניו, או יקרא מתוך ספר, או שיחזיר פניו לצד אחר²⁸.

פרשת דרכים

נאמר בתורה (דברים כג פסוק טו): כי ה' אלוךך מהלך בקרב מחניך, להציל ולחם אויבך לפניך, והיה מחניך קרוש, ולא יראה בך ערוות רכב. ומבואר במסכת ברכות (כ"ב) שאסור לברך ברכה או לומר כל דבר שבקדושה כנגד ערוה. ובן פסק הרמב"ם בהלכות קריאת שמע (פרק ג הלכה טו), והלחם חמורות (פרק מי שמתו, אות קנ"ג), ובשולחן ערוך (סימן עה סעיף ד). ועל כן אף אסור לברך מול טפח מגולה באשה במקום שרובה לבסות. ואע"פ שהיא אשתו אסור לברך כנגדה, משום שטפח באשה ערוה. אולם כשמחזיר פניו לצד אחר, או עוצם עיניו, או שקורא מתוך ספר, רשאי לברך ולומר דברים שבקדושה אף מול נשים ההולכות בלבוש בלתי צנוע, או פרוצות ראש, ובמו שכתב הבית יוסף (סימן עה) שמשמע מרבוי הרמב"ם שבהחזרת פניו לצד אחר, מותר אע"פ שהיא עומדת סמוכה לו. וכן דעת הרשב"א בחידושי (ברכות כ"ב), ובפירושו רבינו יונה (י"ז), וכן העלה על שולחנו הסהור (סימן עה סעיף ז): היתה ערות קטן כנגדו, והחזיר פניו ממנה או שצעם עיניו, או שהוא בלילה וכו', מותר לקרות, דבריה חלה דהמנא והא חזי לה. ע"כ.

ואף שיצא לעורר על מה שכתב מרן שאין די בעצימת עיניו, וכמו שכתב הבית החדש (סימן עה), והביאו מרן החב"ב בספר שיירי כנסת הגדולה (הגב"י אות ד), והטורי זהב (סק"ב), והמגן אברהם (סק"ט), והפרי תרש (סק"י). וכ"כ בספר עורך השולחן (סיף י"א). וכ"כ הגאון רבי אליעזר פאפו בספר הסד לאלפים (סעיף ז). וכ"כ בספר קצוד שולחן ערוך (סימן ה אות טו). וכ"כ בספר אליה רבה (אות ז). וכ"כ מרן ההיד"א בספר ברכי יוסף (אות ר). וכ"כ רבינו יוסף חיים מבבל בספר בן איש חי (ש"ר פורשת בא סעיף ו). וכ"כ הגאון רבינו זלמן מלארי בשולחן ערוך הרב (אות ט). ע"ש.

הנה לעומתם רבו האחרונים שהביאו פסק מרן להלכה, ומתן הר"מ יפה כפר הלבוש (סימן עה סעיף ז), והפרישה (ס"ק ז). וכ"כ הגר"מ רומי בספר מאמר מרדכי (סק"ז). וכ"כ הגרי"ח סופר בספר בן החיים (סק"מ). וכ"כ בספר משנה ברורה (סי"ק כה) שמשפיק בעצימת עינים. וכן מבואר בפסקי רבינו שמעון בר צמח (ברכות כ"ג). וכ"כ בשו"ת צמח

קח סימן ה דמכונות והלכותיה

טז. אין המס במסום רשאי לומר הפה"ד יותר מפעם אחת בכל המסות, וגם כשהמסות נמשכת כמה ימים. ומכל מקום טוב שאמורת בכל יום כלא הזכרת ה' כחתימה ^{יז}.

.....פדשת דרכים.....

יפול - סנהוהיא, יאמרתה. ע"ש. ובשו"ת משנה הלכות (מהור"ת ח"א סימן עז) כתב. שיש לכרך הפה"ד במסום מיד בתחילת הטובה. מפני שאם ימתין אפילו קצת, הוי כבר אחרי השיעור של שמונת אלפים אמה הראשונות של הדרך, וכתב הרמ"א בספר המטה (סימן קי ס"ז) שצריך לכרך בתוך השמונת אלפים אמה הראשונות של הדרך. ואם ימתין לכרך רק לאחר שהמסות יתדגמג ויסע, יעבור מרחק זה. ע"ש. וע"ש בספר מהלה לדרך (רי"ש סימן ק) לענין תפילת הדרך ברכבה, ולא שיהי כה"ג שיעור פוסה. ע"ש.

ולעני"ד נראה שיש לכרך תפילת הדרך מיד בתחילת הטובה, כדאמרינן לגבי אוטובוס או מונח ציבורי שלא צריך להמתין מלכרך עד שיצא מעכוברה של עיר. אלא מלכרך מיד בתחילת הטובה, וכמ"ש בספר ערוך השולחן (סימן קי סעיף יג). וכ"כ בשו"ת דבנות אפרים (ח"ז סימן קט) בשם הגאון האר"ת. ע"ש.

^{יז} הטעם שאין לומר תפילת הדרך בכל יום, מפני שהוא טס כל הזמן ללא הפסק או חתנת בינים, ועל כן אין הנוסע מטיה רעתו מהתפלה שאמר בתחילתו, וכן כתב בספר ברכת ה' (ח"ד פ"ז הלכה טו). ע"ש. ומכל מקום טוב שאמורתה בכל יום היוז מהיום הראשון בלי להחוס בשם ה', כמו שכתב הרמב"ם בהשוכות (ח"ה סימן ב אלפים קצו) גבי הלך שלא במקום ישוב, שמכל מקום יאמרתה בכל יום כלא חתימה, והוא הדין כיוצא בזה. והביאו מ"ר החיד"א בספר ברכי יוסף (סימן קי אות ט), וכן הובא בשערי תשובה (שם סק"ח). וכן כתב בסידור בית עובד (רי"י תפילת הים אות כ). וכ"כ הגר"א פאפו בספר חסד לאלפים (סימן קי אות ב). וכ"כ בספר ק"ה החיים טובים (שם אות מז) לגבי אוניה, וה"ה למטות. שאם טס או נוסע את כל הדרך בבת אחת, בכל אופן אינו מלכרך אלא פעם אחת. וכ"כ הגר"צ אבא שאול בשו"ת אור לציון (ח"ב פסק ז הלכה כח). וכן פסק הגרש"ז אויערבך. והי"ד בספר הליכות שלמה (פירק כא הלכה ב). ונכר הארכיז ברכב זה (סימן ה הלכה ג). ע"ש.

תפילת הדרך קי דמכונות והלכותיה

.....פדשת דרכים.....

ברכה הצריכה, ועונש ביטול ברכה בדין. וכן הורה לו להלכה לארמו"ר מגור. ע"ש. וכ"כ בשו"ת רבבות אפרים (ח"ג סימן קלד), והגוף ידו שנית (ח"ה סימן קנז אות ד) שמונת העולם לומר תפילת הדרך כשטסים במסום, כיון שחוששים שמא ישנו הפגעים הרעים גם בארץ. ע"ש. וכ"כ הגר"ש דב"ל ציקי בקונטרס תפילת הדרך (סעיף א). ע"ש. וכ"כ בספר מבוא הדרך (פרק ג הלכה ב) שהנהג החיובי של תפילת הדרך כשנוסע במסום אינה פחותה מנשיעה במסות, שאף כשנוסעים במסום אין הנשיעה כשהיא כל כך, וכפ"ש שיש לחתום בשם ומלכות כשעוברים את הים. ע"ש. וכ"כ בספר נמוקי או"ח (סימן קי סק"ד) שלא יקנו תפ"ד רק בגלל סכנת ליסטים וחיות רעות, אלא אף ממשש האונות דרכים. ועל פי זה יש לומר תפ"ד אף במסום. ע"ש. וכ"כ בספר אפיקי מגינים על או"ח (סימן קי) שבמנו שתנוסע באוניה מתפלל תפ"ד בשם ומלכות, הוא הדין לאוירון. וכבר הנהג שמהפ"ל"ם באוירון תפילת הדרך, ויש תפ"ד היותר לנסוע באוירון. ע"ש. ובקונטרס ובלכתך בדרך זולכר (פרק ב סעיף א) כתב בשם הגר"ש אלישיב, שהנוסע מירושלים ללוד על דעת לנסוע באוירון, אומר תפ"ד בצאתו מירושלים, ואינו אומר שנית כשעת טיסתו באוירון. וכ"כ הגר"ש דב"ל ציקי בקונטרס תפ"ד (הערה לה). ע"ש. ומכל מקום העיקר כמו שכתבתי בשם רוב הפוסקים, שמכרך תפ"ד במסום. וע"ש בשו"ת בוכבי יצחק (ח"א סימן כ), ובשו"ת שומרי הגהלת (סימן יז), ובשו"ת יגוריל חרות (ח"א סימן לז). ע"ש.

ונראה שאף לסכרת הפוסקים שאין לכרך ברכת הגומל לאחר טיסה במסום, מכל מקום מותר לכרך תפ"ד בשם ומלכות, מפני שאינה אלא בקשה ותפלה בעלמא, כמו שכתבו תוספות במסכת פסחים (ק"ד). וכ"כ הטור (סימן קי). וכ"כ בספר ערוך השולחן (סעיף יד). וכ"כ הגאון רבינו זלמן מלארי בשולחן ערוך הרב (סעיף ז). וכ"כ בשו"ת בנין אב (ח"ד סימן ג). ע"ש. ונכר הארכיז (סימן ו סעיף ה) שללה לה להמשיע יש לכרך הגומל לאחר טיסה במסום, ושכן מנהגו. וע"ש שפוט שיש לכרך גם תפ"ד דהא בהא תליא כמבואר בבית יוסף (סימן ריט), וכסורי חוב (סימן קי סק"ז). ע"ש.

ומן אמורת תפ"ד במסום.

בספר הליכות שלמה להגרש"ז אויערבך (פרק כא סעיף ד) כתב שומן אמרת תפ"ד, אינה תלוייה בשיעור שהי פוסהיא, אלא תיקף שהאנדרון יתרום בארץ לגובה כזה אשר אם

תפילה. וכן בכל פעם שצריך לאומרה בלא שם ומלכות, מוטב שיכללה בברכת שמע קולינו. והגרי"מ הלוי בספר ברכת ה' (ח"ד פרק ז סעיף טו) כתב, שאף מתי שיושבים באוטובוס מכין שהלינה שם אינה שינת קבע, שאי אפשר לישון שם בפישוט ידים ורגלים כמו במיטה, נחשב ללינה שלא במקום יישוב, ולא היא הפסק ולא יברכו שוב תפילת הדרך כיום שלמה. אך מן הראוי שבימים השני יאמרו תפילת הדרך בלא הזכרת שם ומלכות כמ"ש הרדב"ז הנ"ל.

פרשת דרכים

איתא במסכת סוכה (לה:): הוא אומר: ברוך הוא. והם אומרים: בשם ה'. מכאן שהושמע כעונתו. וכדפי' רש"י (שם) שההזן אומר כהלל החג: ברוך הוא. והקל סומכים עליו, וממשיכים לומר: בשם ה'. ואינם חוזרים שוב על התיבות כרוך הוא. וכן עושים כן בפסוק הללויה. ומכאן גלמר, שמי שאינו יודע לקרוא, ולא לענות, אם שמע וכו' יבין לשמוע, אע"פ שלא ענה, יצא. וכן למתפללין בציבור, והשליח יקרא, ולא לענות, אם שמע וכו' יבין לשמוע, רבה, ישתק מהתפילתן וישמעו והיו הם כעונים, ולכי גומר הקדושה יחדו להפילתן. וכן יסד רב יהודה גאון בספר הלכות גדולות (ברכות פ"ג, ב ע"ב). עכ"ר. והגמרא שם הביאה סידע לדבריה ממה ששנינו, אמר ר"ש בן פזי אמר רבי יהושע בן לוי משום בר קפרא: מנין לשומע כעונה? דכתיב (מלכים-ב פרק כב) את אשר קרא יאשיהו. וכי יאשיהו קרא, והלא שפן קרא, דכתיב (מס' י' ויקראו שפן לפני המלך. אלא מכאן לשומע כעונה. ע"כ. וכן אמרין במסכת כרובות (מה:): אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: שנים שאכלו כאחת, אחד מהם יוצא בברכת חכיו. והקשתה הגמרא, מה חירש לנו זכה כדכרין, והרי כבר שנינו, שמע ולא ענה, יצא. ע"ש.

ותא חזי להאי כללא נמוצת שקבועה להלכה ככמה רוכבי, וכמו שכתב הרא"ש בפסקיו למסכת סוכה (פ"ג סימן כח). וכ"כ בפסקיו למסכת ברכות (פ"ג סימן ה) לגבי ברכת

יג. הנוסעים לשול והנוסיעה נמשכת יום ולילה וכו' שם שלמה, ולא לנים בנתיים, או שלא לנים במקום יישוב, כגון: שלנים באוטובוס, או ברכבת וכדו', אינם מברכים כיום השני שוב את תפלה"ד. ומכל מקום טוב לאומרה כיום השני בלא הזכרת שם ומלכות. ויש שנתנו לאומרה בברכת שמע קולינו שבתפילת לחש'.

פרשת דרכים

שכתב, שהלילה הולך אחרי היום לענין תפילת הדרך, מכיון שכל הטעם הוא משום היסח הדעת. וכמו שמצינו כן לענין ברכת התורה, שמועילה הברכה שכירך עד שיסית דעתו, או עד ליום שלמהרת בעלות השחר, וכמבואר בשולחן ערוך (סימן מז סעיף יב). ע"ש. וכ"כ בכיבוד הגרי"א (סימן קי סעיף ה) שתפילת הדרך היא בברכת התורה ושאר ברכות. ע"ש. ולכן אם נוסע יום ולילה ויום, ומפסיק בנתיים יכרך תפילת הדרך רק כיום השני, ולא יכרך שוב בלילה, שלא הסית דעתו. וכ"כ הרב יצחק בן משולם פינקלי בספר צידה לדרך (דיני תפלה"ד). וכ"כ בשו"ת שכתב הלוי (חלק ה סימן קסו אות ב). ע"ש.

אם נוסעים כל הלילה וממשיכים לנסוע כיום, כל זמן שלא לנו במקום יישוב לא יברכו שוב תפלה"ד בבוקר. מכיון שבשעה שלנים עדיין הם נמצאים מחוץ ליישוב במקום סכנה, וא"כ מה שיתפללו כחתילה עולה להם גם על זמן שינתם, וה"ז דומה כאילו נוסעים כל הלילה. וכמבואר בתשובת הרדב"ז (ח"ה סימן ב אלפים קעו), והביאו מרן החיד"א בספר כרכי יוסף (שם אות ט), ובשערי תשובה (שם סק"ח). ע"ש. וכ"כ בסידור בית עובד (דיני תפילת היום אות ב). וכ"כ הגאון ר"א פאפו בספר חסד לאלפים (סימן קי אות ב). וכ"כ הגרי"ה מופר בספר כף החיים (שם אות מז). ע"ש. וכן פסק הגר"ש אורבך, והו"ד בספר הגר"כ"צ אכא שאול בשו"ת אור לציון (ח"ב פרק ז הלכה ב) לענין תפלה"ד באוירון, שאינו מברך אלא פעם אחת. והוא הדין כשנוכח באוטובוס שאינו רשאי לומר יותר מפעם אחת כל זמן שלא חפסיק בלינה במקום יישוב. ע"ש. וכן פסק הגר"ש אורבך, והו"ד בספר הליכות שלמה (פרק כא הלכה ב). ע"ש. ואף שבספר משנה כבודה (סימן ק"ס ק"כ) הכריע שצריך המיד לברך כיום השני, ואפילו שמתמיד לנסוע כל הלילה, מכל מקום כדי לצאת מספק נהגו לכוללו בברכת שמע קולינו שבתפילת לחש, שכלאו הכי כבר הותם בה בשומע